

Pesach Show

Show# 215 | April 6th 2019

גבורות ה' פרק נא

הא לחמא עניא וכו'. יש לשאול למה נקרא המצה לחם עוני והרי אפשר שהיא נאה כמצת שלמה ועל שם מה נקראת המצה לחם עוני. וראיתי לקצת אשר רצו לפרש דברי הגדה הזאת דלכך נקרא עוני מפני שהיא נמוכה ואינה גבוה שהחמץ כאשר נתחמץ הוא נעשה גבוה ומצה היא נמוכה כמו העני הזה לכך הוא לחם עוני, הטעם השני פת המצה היא קשה להתעכל באצטומכא ולכך היא מאכל עני כדי שלא יתעכל המזון במעיו, וזהו שאומרים הא לחמא עניא דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים פי' כי במצרים היו מצרים מאכילים את ישראל מצה כדי שיתאחר באצטומכא שלהם ולא יתעכל שדרך להאכיל המצה לעבדים העושין את העבודה, ע"כ דבריהם. והם דברים שיכחיש הכתוב והאמת, כי לא נמצא בשום מקום לא בכתוב ולא במשנה ולא בתלמוד שהמצרים היו מאכילים את ישראל מצה. ואדרבה בספרי אמרו בפרשת בהעלותך זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם וגו' יש בענין שהמצרים היו נותנים להם דגים חנם, והלא כתיב לכו עבדו ותבן לא ינתן לכם אם תבן לא היו נותנים להם חנם דגים היו נותנים להם חנם אלא חנם מן המצות. ועוד שהכתוב אומר (דברים ט"ז) לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת ממצרים, ואם לחם עוני נקרא על שם שמאכילין אותו העני למה אמרה התורה תאכל עליו מצות לחם עוני שמאכילין אותו לעניים כי בחפזון יצאת, ולמה קרא אותו בשם עוני דאין ענין עניות במקום עשירות הגאולה. אמנם פי' הדבר כי המצה נקרא לחם עוני הפך מצה עשירה, שכאשר יש בה שמן ודבש נקראת עשירה כי הדבר הזה מעשיר הלחם, וזה כי העני שאין לו אלא עצמו ואין לו ממון רק עצמו וגופו, והמצה גם כן כאשר אין בה רק עצם העיסה שעצמות העיסה הוא המים והקמח וזהו עצמות עיסה ובזה הוי לחם עוני, ואם יש בו שאור או חמץ טעם השאור והחמץ הוא נוסף על עצם העיסה, וזה הוא יותר עשיר מן מצה עשירה כי מצה עשירה בשביל שיש בה משקה זה עשירות שלה, ואמנם עיסה שיש בה שאור או חמץ יצאה יותר מענין מצה שיש בגוף העיסה חמץ ולכך המצה היא לחם עוני. ואולי יקשה לך מה ענין העניות אל החירות והלא שני הפכים הם החירות והעניות. הלא דבר זה אין קשיא כי העניות בעצמו הוראה על הגאולה שאין ענין הגאולה רק שיוצא ואין לו שום צירוף אל זולתו, לא כמו העבד שאינו עומד בעצמו ויש לו צירוף אל זולתו הוא האדון, לכך הדבר שיש בו עשירות אינו עומד בעצמו רק יש לו צירוף אל קנינו ואין בזה גאולה, אבל הדבר שיש בו עניות ואין לו קנין רק עומד בעצמו שייך בו גאולה, כי אילו היה המצה שהיא לחם עוני מורה על בני אדם שהם בני חורין היה לך לשאול והלא אין העניות סימן חירות כלל, אבל לחם עוני הזה הוא בא על עצם היציאה לחירות ועצם היציאה לחירות אינו כי אם בהסתלק ענין הצירוף שלא יהיה נמצא

הצטרפות כלל וכאשר אין כאן הצטרפות אז נמצאת גאולה, ולפיכך צוה לאכול לחם עוני שהוא המצה בליל היציאה בעבור שאין במצה רק עצם הלחם ולא יצטרף בו דבר מן שאור והוא כמו עני, כדי שלא יהיה נמצא כלל שום צירוף בלילה שבו הגאולה ואז יקנו הגאולה שהוא סלוק הצירוף, אבל מצה עשירה אינו יוצא בה בעבור כי יש לזאת המצה צירוף והוא המשקה שנתן בה ואין כאן גאולה. ומזה תבין מה שהיה גאולתם בחדש הראשון דוקא, וזה כי אין גאולה רק כאשר נבדל מזולתו והוא עומד בעצמו ומזה תבא הגאולה, והחדש הראשון שאין בו התחברות זמן רק שהוא ראשון, כי החדש השני בעבור שהוא שני יש כאן חבור זמן ואין זה ראוי אל הגאולה שיהיו עומדים בעצמם. כלל הדבר כל ענין הגאולה הסתלקות מזולתו לעמוד בעצמו ולא יהיה להם צירוף וחבור אל זולתו, ודבר זה ראוי שיהיה בחדש ראשון כי הדבר שנתהוה מתיחס אל הזמן שנעשה בו אותה הויה, ולפיכך הזמן שהוא ראשון ואין בו חבור וצירוף זמן מיוחד לגאולה, שהגאולה היא שנבדל מזולתו ואין לו שום צירוף אל זולתו. ומזה תבין כי הכתוב הוא כפשוטו שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת ממצרים, פי' שתאכל לחם עוני שהוא הלחם העומד בעצמו ואין לו הצטרפות אל זולתו ולמה תאכל זה הלחם כי בחפזון יצאת ממצרים, וענין החפזון הוא מהירות ואין בו עכוב והמשך זמן, כי כשם שיצאו בחדש ראשון מפני שראוי חדש הראשון אל הגאולה דוקא מטעם אשר התבאר, כי אין גאולה רק כאשר אין כאן צירוף וזהו חדש ראשון שהוא ראשון ולא היה כאן חבור וצירוף חדשים, וכך ראוי שלא תהיה הגאולה בעכוב זמן רק בזמן הראשון מבלי המשכה ועכוב ואין בו צירוף כלל, שכל ראשון הוא מתיחס אל הגאולה לא חבור זמן שזה אין שייך לגאולה שצריך אל הגאולה הסתלקות הצירוף והחבור, ולפיכך הדבר הזה ברור כאשר תבין דברי חכמה:

ועוד תדע איך המצה שהיא לחם עוני שייך אל הגאולה, וזה כי העני שאין לו דבר וזה ענין פשיטות כאשר הוא עומד בעצמו, ודבר זה עם שהוא חסרון נחשב בעולם הזה שהוא עולם ההרכבה ומעלתו בהרכבה, מכל מקום הפשיטות מעלה הוא מצד עולם הפשוט ואין בו הרכבה, ובלילה הזה היו צריכים אל הגאולה ולא היתה הגאולה מצד העולם הזה שהוא עולם המורכב רק מצד עולם העליון הפשוט. ולפיכך צוה לאכול מצה לחם עוני שהוא לחם הפשוט שהרי אין בו דבר רק עצם פשוט, כי לשון מצה בא על דבר שהוא פשוט כמו שנקרא העור שהוא פשוט דלא מליח ולא קמיח ולא עפיץ והוא עור פשוט בשם מצה, ומפני שבלילה הזה היו נגאלים במדריגה העליונה למעלה מן עולם המורכב צוה שיהיה אכילתן מצה שהיא פשוטה. דמיון זה כהן גדול משמש בכל ימי השנה בבגדי זהב וביום הכפורים בבגדי לבן לפני ולפנים, וזהו בשביל שהוא קונה מדריגה עליונה שהרי היה נכנס לפני ולפנים יש לו לסלק ממדריגות עולם הזה שמדריגתו אינו פשוט, ולכך יש לו לשמש בכל השנה בבגדי זהב בחוץ אבל כשנכנס לפני ולפנים יש לו לשמש בבגדי לבן לפי מעלת המדריגה שנכנס לשם, כי בגדי לבן הם פשוטים ולכך צוה בליל זה לאכול מצה שהוא לחם עוני פשוט מכל כי בליל זה נגאלו במדריגה עליונה וכל מדריגה העליונה יש בה פשיטות. וזהו פי' הכתוב שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת ממצרים כי מה שהיו יוצאים בחפזון בלי המשך זמן, מורה שיצאו במדריגה ובמעלה עליונה, והפעל שבא משם נעשה בלי זמן, לא כמו דברים הטבעיים שכל פעולתם בהמשך זמן אבל כאן היה גאולתם שלא בטבע ולכך היה בחפזון בלי זמן ולכך ראוי שיאכלו לחם עוני הוא לחם הפשוט מבלי הרכבה, ודבר זה נתבאר למעלה באריכות

עין שם. גם עין לקמן אצל מצה זו ותמצא עוד דברים ברורים בענין זה. וראיה ברורה לזה שלחם העוני מצד עצמו הוא החירות והגאולה כמו שנתבאר למעלה, שהרי קודם הגאולה בעודם במצרים אכלו בלילה הזה מצות כדכתיב (שמות י"ב) על מצות ומרורים יאכלו שמזה תלמוד ותדע כי לחם מצד עצמו הוא ראוי לחירות כמו שאמרנו, ורצה הקדוש ברוך הוא באותו הלילה שיהיו עושין דברים להיות נמשכין אחר החירות שעל ידו יזכו לגאולה כי שלשה דברים נאמרו בהבטחת אברהם כי גר יהיה זרעך ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול הרי שלשה דברים, האחד שיהיו משעבדין את ישראל, השני הקדוש ברוך הוא הבטיח אותם לדון את מצרים, השלישי להיות ישראל יוצאים ממצרים, לכך עשו זכר במרור על השעבוד וימררו את חייהם, וכנגד וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי וזהו מכות בכורות שהוא גמר מכות מצרים, ורמוזה המכה במלת דן אנכי הדל"ת מן דן רמז דם ראשית המכות הנו"ן מן דן הוא נגע והיא שקולה נגד כל המכות, ולזה עשו זכר בלילה הזה פסח שאכלו כי שחיטת הפסח ואכילתו בעצמו שיהרוג בכורי מצרים ויפסח על בתי ישראל, ובמדרש רבה פרשת בא (פ' ט"ז) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל אתם שוחטים את הפסחים ואני שוחט את הבכורות כדלעיל, וההוצאה דכתיב ואחרי כן יצאו ברכוש גדול הרמז עליו המצה שהיו אוכלין בלילה שהמצה היא זכר לחירות. ולפיכך צוה לעשות אלו שלשה דברים בלילה הזה, כי אלו שלשה דברים תלויים זה בזה כי מצד שהיו משועבדים במצרים והיו בעבדות גדול ראוי שיהיו נגאלים, ומי ששעבד אותם ראוי לעונש וזהו פסח מצה ומרור שנאכלים כאחד, אמנם לקמן אצל פסח מצה ומרור יתבאר זה עוד בענין אחר. אמנם על כל פנים בליל היציאה אכלו מצה מפני שעל ידה יקנו החירות, והרמב"ן תירץ כי גלוי וידוע הוא לפני המקום שיהיו יוצאים בחפזון ולא יתחמץ העיסה לכך צוה קודם שיצאו על מצות מצה. אבל עיקר הפי' כי מצות מצה היא בעצמה זכר לחירות. ולפיכך אכלו מצה בלילה קודם שיצאו והקדוש ברוך הוא הוציאם בחפזון שלא יכלו להתמהמה מן הטעם אשר נתבאר והיא חכמה נפלאה. ועוד יתבאר לך דבר זה במאמר מצה זו וכן ראוי להיות עושה כל ענין המצה כדרך העני:

ואמרו ז"ל בפרק ערבי פסחים (פסחים קט"ז ע"א) לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה. דבר אחר לחם עוני מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה. פי' אף על גב שפשט הכתוב שתקרא מצה לחם עוני שהיא משוללת מכל שאור ואין לה דבר רק עומדת בעצמה, הוקשה להם למה צריך למיכתב לחם עוני פשיטא ידעינן שכל מצה שאין בה שאור שהיא עניה ולמה הוצרך למיכתב לחם עוני, אלא לכך כתיב לחם עוני לומר שעונין עליו דברים הרבה, פי' שהמצה מתפרסם על ידה יציאת מצרים. ואל תקשה הרי גם על הפסח והמרור עונין עליו דברים שהרי אומר פסח שאנו אוכלין מרור זה וכו', אין זה קשיא כי יציאת מצרים וכל ההגדה יספר על הלחם לפי שהלחם מגיד לך יציאת מצרים, לא הפסח שאינו יציאה רק שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי בני ישראל והמרור וימררו את חייהם בעבודה קשה, אבל המצה היא היציאה כדכתיב שבעת ימים תאכל מצות כי בחפזון יצאת ממצרים וכו', ונמצא כי המצה היא עיקר כי הכל תלוי ביציאה שהרי מה שפסח על בתי בני ישראל נמשך אל היציאה, וכן וימררו את חייהם אין זה עיקר אבל העיקר היא היציאה שממנה נמשך הכל לכך ראוי לספר הגדה על המצה לכך תקרא המצה לחם עוני שעונין עליו דברים. ומפני שלפי מדרש הזה קשה דהוי למכתב לחם עניה

מה לחם עוני לכך דרשו גם כן מה דרכו של עני וכו'. ובמדרש הזה נמי לא סגי דאם כן לכתוב לחם עני מה עוני אלא תרווייהו שמעינן מיניה. וטעם דבר זה להיות נוהג כמו העני מה דרכו של עני בפרוסה, שמצות התורה לעשות ללחם הזה שהוא לחם עני דברים השייכים לעניים דהיינו שיהיה בפרוסה, כמו הלחם הזה שצותה התורה לאכול שהוא לחם עני לפי שהוא ראוי לחירות וכך יהיה נמשך אחריו כל ענין העני. שכבר התבאר שהגאולה היא מצד העניות כמו שנתבאר למעלה באריכות, לפיכך גם כן דרשו מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה כל זה נמשך לענין אחד. ועוד אמרו לחם עני פרט לאשישא וגלוסקא וכו' שאין זה לחם עני, שראוי ללחם הזה דברים אשר הם מופשטים מן העושר:

והרמב"ן בפרשת ראה אנכי פירש כי המצה היא זכר לשני דברים האחד שהיו במצרים בלחם צר ומים לחץ, והשני שיצאו ישראל ממצרים בחפזון, וכן אמרו הא לחמא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים כלומר שאכלו שם לחם צר מים לחץ ופירושו נוטה לפירוש אשר נזכר למעלה. ודע שאין הדברים נראין כלל כי אין המצה רק זכר לחירות ואין בה רק חירות, ומה שאמרו בהגדה די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים הוא מאמר בעל הבית שאינו מדקדק בדבריו עם בני ביתו, ואין דבר ידוע יותר להמון רק שהיו ישראל במצרים ולכך אמר די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים אף על גב שהיה ראוי לומר די אכלו אבהתנא בצאתם ממצרים, אלא שאינו מדקדק עתה לומר למה אכלו אותו לכך אמר בסתם שאכלו אותו במצרים כלומר כשהיו אבותינו עדיין בארץ היו אוכלין לחם עוני הזה, וכן הוא האמת דכשאכלו הלחם הזה עדיין היו בארץ שלא היו יוצאים חוץ לארץ מצרים מיד עד שתהי' סעודה ראשונה חוץ לארץ מצרים לגמרי, שהרי אותו היום לא באו למדבר עד ויסעו מסכות ויחנו באיתם בקצה המדבר וקודם זה הכל נחשב בשם מצרים לכך זכר המקום היותר מפורסם ויותר ידוע אל ההמון, אבל אין ענין המצה זכר רק לחירות ועוד יתבאר במקומו:

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פה עמוד א

רבי זירא כי סליק לארעא דישראל יתיב מאה תעניתא דלשתכח גמרא בבלאה מיניה, כי היכי דלא נטרדיה.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף צז עמוד ב

ואיזהו מטבע של אברהם אבינו? זקן וזקינה מצד אחד, ובחור ובתולה מצד אחר.

Riddles of the Week

1

בית יוסף אורח חיים סימן תכט

תניא שואלין בהלכות פסח קודם הפסח שלשים יום. בפרק קמא דפסחים (ו.) ואם תאמר והא תניא בפרק בני העיר (מגילה לב.) משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בהלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג ויש לומר דהא דתניא שואלין ודורשין קודם הפסח שלשים יום לאו למימרא דאנו מחוייבים לשאול ולדרוש בהלכות הפסח אלא דמשום דקיימא לן בעלמא (תוספתא סנהדרין פ"ז ה"ה) בשני תלמידים ששואלים אחד שואל כענין ואחד שלא כענין נזקקין לשואל כענין אתא לאשמועין דכל ששואל בהלכות הפסח שלשים יום קודם לפסח חשיב שואל כענין וכן פירש הר"ן (מגילה ב: ד"ה פורים, פסחים ב: סד"ה העושה). ועוד יש לומר דדיני פסח על כל פנים צריך להודיעם לעם קודם לפסח שלשים יום **כדי שיהיה להם שהות רב להתעסק בטחינת החיטים ואפיית מצה והגעלת כלים וביעור חמץ דאילו בפסח לית להו תקנתא אי לא עבדו להו כהלכתייהו מקמי הכי מה שאין כן בשאר מועדים** דבעצרת ליכא דינים יותר מבשאר יום טוב ובסוכות אף על גב דאיכא מצות סוכה ולולב אין צריך ללמוד בהם כל כך דינים דאפילו סוכת גנב"ך ורקב"ש כשרה (סוכה ח:) ובדפנות סגי בשתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח (שם ו:) ולולבים ואתרוגים רובם כשרים ועוד שאין טרחת סוכה ולולב מרובה ודיין להתעסק בהם בערב החג ומשום הכי לא בעי לשאול ולדרוש בהלכותיו כל כך זמן קודם והא דתניא שואלין בהלכות פסח בפסח והלכות חג בחג היינו לדרוש בטעמים שבעבורם נצטוינו במועד ההוא וגם כן לדרוש בדברים שאסור ומותר לעשות ביום טוב ותדע דדומיא דעצרת קתני שאין בו הלכות אחרות אלא אלו וכן שואלין בפסח וחג לא קאמר אלא על הלכות אלו אבל שאר הלכות קודם לכן שואלין ודורשין בהם קודם לפסח שלשים יום קודם ובסוכות יום או יומיים. ועוד יש לומר דבפרק קמא דעבודה זרה (ה:) אמרינן דטעמא דבעינן קודם לפסח שלשים יום מפני הקרבן כדי לבדוקו ממומין כלומר שכל ישראל חייבין להקריב קרבן לחג זה צריכין שלשים יום לדרוש להם בהלכות הפסח כדי שיהא שהות לכולם ליקח להם קרבנות בדוקים ממומין ואף על גב דהשתא בעוונותינו אין לנו קרבן כיון דבזמן שהיה קרבן התקינו שיהו דורשין שלשים יום קודם תקנה לא זזה ממקומה:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ו עמוד א-ב

כדתניא: שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום, רבן שמעון בן גמליאל אומר: שתי שבתות. מאי טעמא דתנא קמא שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על הפסח שני, שנאמר ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו, וכתוב ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם.

יד אפרים אורח חיים סימן תלט סעיף ד

(מג"א ס"ק ח) ולא דמי למה שכתב לעיל אם בדק קצת מהבית כו'. עיין מה שכתב אדוני אבי זקיני בבכור שור [פסחים י, ב] דהחילוק הוא דהכא על כרחך נכנס עכבר ולא ידענו אם נכנס טעון חמץ או נכנס ריקן, עיין שם ובשאר אחרונים. ולענ"ד נראה דלכאורה מסתברא היכא שבית בחזקת בדוק ושוב בא ומצא בתוכו חמץ שצריך לחזור ולבדוק הבית, כיון דעל כרחך הכניסו לתוכו חמץ בלא ידיעת הבעל הבית ולא ידעין כמה הכניסו, וא"כ כשהניח חמץ בזוית זו ומצא בזוית אחרת כיון שאינו יודע שהוא עצמו אותו החמץ שהיה מונח בזוית האחרת, וא"כ הרי נמצא כאן חמץ במקום שהיה מוחזק לנו בחזקת בדוק, ואף על גב שיש לומר שזהו החמץ שהיה בזוית האחרת אין אנו תולין בכך, דהא בנמצא חמץ בחדר מוחזק בחזקת בדוק אין תולין לומר שנגרר לשם זה החמץ מחדר שאינו בדוק רק זה החמץ ותו לא, אלא אמרינן כיון דעל כרחך מעלמא אתי חמץ לכאן אם כן י"ל שהרבה חמץ הובא לבית זה, שהרי גם חמץ זה לא ידענו סיבתו היאך הובא לכאן, ומה לי מזוית לזוית או מחדר לחדר. אבל בעכבר שנכנס כו' כיון שמה שאנו מוצאין זה הככר מונח פה י"ל דלא הוי ריעותא כלל, שהרי הסיבה שנתחדש בבית זה היא ידוע לנו ע"י עכבר הנכנס לשם, לכן תולין שזהו הככר שהכניס העכבר לכאן. ועוד אפשר דסבירא ליה להמג"א לחלק, דגבי עכבר לא אתיילד הריעותא בבית עצמו, רק הריעותא אתי ליה מעלמא ע"י עכבר שנכנס מבחוץ לשם, אנו תולין שזהו שנמצא. מה שאין כן בהניחו בזוית כו' דאתיליד ריעותא בגוף הבית, שהחמץ שהיה מונח שם בבית במקום זה נעלם מעינינו, אף שנמצא במקום אחר אין תולין בו. אלא דלפי זה היכא שהיה מונח חמץ בזוית אחת ובא עכבר ונטל ובדק שנית ומצא ככר, יצטרך לבדוק כל הבית, כיון דאתיליד ריעותא בבית עצמו. וזה אינו במשמע, ומחזורתא כדכתיבנא דשאני בנטילת עכבר שהסיבה ידועה מה שנשתנה מקומו, מה שאין כן היכא שאין ידוע סיבתו:

שולחן ערוך יורה דעה הלכות בהמה וחיה טהורה סימן פד סעיף ט

עבר ובישל תוך י"ב חדש בלא בדיקה, כט אם יכול לבדוק, בודק. ואם לאו מותר. ואם נמצאו קצת בקדירה, משליכם, ואוכל השאר. כי אין לך פרי שאין בו ס' נגד טעם התולעת שבתוכו (תשובת הרא"ש בשם מהר"ם). ויש מי שאומר דהני מילי שלא נמצאו אלא אחד או שנים, אבל שלושה או ד', הכל אסור.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות ספר תורה סימן רעט סעיף ד

ספר תורה שיש בו ג' טעיות בכל דף ודף, יתקן. ואם היו ד', יגנז. ואם היה רוב הספר מוגה והשאר יש בו ד' טעיות בכל דף, ונשאר אפילו דף אחד מאותו השאר המשובש בלא ד' טעיות, הרי זה יתקן. במה דברים אמורים, שכתב המלא חסר, לפי שהוא גנאי לתלות כל כך ביני שיטי. אבל אם כתב החסר מלא, אפי' יש בכל דף ודף כמה טעיות, יתקן, לפי שאין הגרידה גנאי כמו התלייה.

3

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כט עמוד א

מתני'. כל מצות הבן על האב - אנשים חייבין, ונשים פטורות וכו'.

גמ'. מאי כל מצות הבן על האב? אילימא כל מצות דמיחייב ברא למיעבד לאבא, נשים פטורות? והתניא: איש - אין לי אלא איש, אשה מניין? כשהוא אומר: איש אמו ואביו תיראו - הרי כאן שנים! אמר רב יהודה, ה"ק: כל מצות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו - אנשים חייבין, ונשים פטורות. תנינא להא דת"ר: האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות; וי"א: אף להשיטו במים; רבי יהודה אומר: כל שאינו מלמד את בנו אומנות - מלמדו ליסטות. ליסטות ס"ד? אלא, כאילו מלמדו ליסטות.

Selected audio from our listeners

Answers to the Questions

Answers to the questions 1 *click here*

Comments on the Show

Comments on the show 1 *click here*

Comments on the show 2 *click here*

Comments on the show 3 *click here*

Comments on the show 4 *click here*

Comments on the show 5 *click here*

Comments on Previous Shows

Show 214- Obesity in the Frum world

Comments 1 *click here*

Show suggestions

Suggestion 1 *click here*

Suggestion 2 *click here*

Selected emails from our listeners

Comments on the Show

R. Dovid

This is Rubin Silverman. I Enjoy listening to your podcasts.

Recent riddle: Chiyuv of father to son does not include Yetzias Mitzrayim. I was talking about it with friend. Perhaps the other Mitzvos are ones that the Chiyuv is on child but the father does it for him. Bris, etc.

But Vihigadeta, this Mitzva the Chiyuv is on the father.

All the best

Chag Kasher Vesameach

Show Suggestions

Can you cover this topic?

<https://www.theyeshivaworld.com/news/headlines-breaking-stories/1709368/see-this-suspended-bochrim-are-sitting-and-learning-in-lakewood-shul-photos.html>

בית יוסף אורח חיים סימן תנג

ויש אוסרין לאכול אורז וכל מיני קטניות וכו' וחומרא יתירה היא זו. גם רבינו ירוחם (נ"ה ח"ג מא.) כתב אותם שנהגו שלא לאכול אורז ומיני קטניות מבושל בפסח מנהג שטות הוא זולתי אם הם עושים להחמיר על עצמם ולא ידעתי למה עכ"ל: ובהגהות מיימוניות פרק ה' (ה"א דפו' קושטא) כתב בשם סמ"ק (סי' רכב עמ' רלא הגהות הר"ף אות יב) על הקטניות כגון פולים ועדשים יש נוהגים איסור לאכלם בפסח וכן ה"ר שמואל מאוירא אבל ה"ר יחיאל ושאר גדולים היו נוהגין בהם היתר וקשה מאד הדבר להתיר כיון שאחרים נהגו בהם איסור (עי' פסחים נ:.) ונראה שלא נהגו בו איסור משום חימוץ דלא טעו אינשי בזה דתינוקות של בית רבן יודעין אותו דבפירוש אמרינן בגמרא (לה.) דאינו בא לידי חימוץ אלא חמשה מינים בלבד אלא אסרום משום דדגן מעשה קדרה וקטנית מעשה קדרה גזירה הא אטו הא וגם יש מקומות שעושין פת מקטנית ואתי לאיחלופי בד"סא שהוא מעשה קדרה אבל מיני ירקות דלא דמי לדגן כלל לא אתי לאיחלופי וגם פעמים תבואה מעורבת בהם ואי אפשר לבררו יפה והחרדל כמו כן יש לאסרו בפסח משום דהוא מידי דמידגן (עי' נדרים נה.) אף על גב דבימיהם היה מותר מכל מקום עתה יש להחמיר בדורות הללו שאינם בקיאים כל כך באיסור והיתר כדורות הראשונים כדפירש רב סעדיה גאון עכ"ל וגם המרדכי כתב בפרק כל שעה (סי' תקפח) כל זה בשם סמ"ק (שם) ולית דחש לדברים הללו זולתי האשכנזים.

יא. תפוח אדמה (קארטופ"ל), המנהג פשוט לאוכלו והוא מאכל הפסח לרוב בני אדם טו.)

טז) הנה הפמ"ג סי' תנ"ג מש"ז סק"א, וא"א סי' תס"ד סק"א כתב דשרי אם לא במקום שנהגו איסור, ובנשמת אדם סי' כ' מוכח דהמנהג שלא לאכול רק במקום שהיה רעב גדול הושיבו ב"ד והתירו עיי"ש, וכ"כ אלף כתב שהרה"ק רבי יהושע מבעלזא זצ"ל הקפיד לעצמו שלא לאכול תפוח אדמה, אך נתפשט להתיר כמ"ש שו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סי' קמ"ז, ערוה"ש ס"ה, שו"ת דברי מלכיאל ח"א סי' כ"ח, שו"ת לבושי מרדכי סי' קכ"ז ושו"ת יד אהרן סי' ט"ז אות ת' שאין תפוחי אדמה בכלל קטניות, ומפורסם בשם הגה"ק מצאנז זי"ע שאמר שפלא שבעל חיי"א אסרו כיון שקרא ספרו בשם חיי אדם ובפסח עיקר חיי אדם הוא תפוחי אדמה, וכ"כ עמק הלכה הלכות פסח דף קל"ד, וראה גם באהל שלמה דף ל"ה שהגה"ק בעל תפארת שלמה מרדומסק זצ"ל אמר שצריכים ליתן הודאה על שלא היה בזמן הגאונים תפוחי אדמה, כי אילו היה מאכל זה בימי הגאונים היו אוסרים אותו לפסח מחמת גזירת קטניות משום שיכולים לעשות ממנו קמח עכ"ד. וכ"כ שו"ת אגרות משה ח"ג סי' ק'.

שו"ת אגרות משה אורח חיים ח"ג סימן סג

הנה בדבר הפינאט שכתבתי שבהרבה מקומות אכלו אותם בפסח וכתר"ה תמה בטעם הדבר משום ששמע שעושין ממנו באיזה מקום גם קמח וגם שמע שנזרעין בשדות כשאר קטניות, אבל ידע כתר"ה שאין זה ענין כלל שכל הדברים העושין מהם קמח נאסרו ממנהג זה, דאין לך דבר העושין ממנו קמח כתפוחי אדמה לא רק במדינה זו אלא גם ביוראפ במקומותינו וגם בדורות הקודמים ומעולם לא חשו לאסור זה. וכן הטעם שמיני חטים מתערבין בהם שכתב הטור נמי אינו כלל שכל המינים שיש לחוש למיני חטים ושעורים שיתערבו נהגו לאסור, דהא עניס וקימעל שמתערבין בהן מיני חטים ושעורים כמפורש בט"ז סק"א ובמג"א סק"ג וגם איתא שם דקשה לבודקם ובח"י סק"ט כתב שלא יסמוך על בדיקת נשים וקטנים מצד קושי הבדיקה, ומ"מ לא אסרום כמפורש ברמ"א, וחרדל כתב הרמ"א בסימן תס"ד שנוהגין לאסור דהוי כמיני קטניות אף שאין בו הטעמים. ולכן אין לנו בדבר אלא מה שמפורש שנהגו לאסור וכן מה שידוע ומפורסם. וגם יש ליתן טעם דדין מה שנאסר במנהג הא אין זה דבר הנאסר בקבוץ חכמים, אלא שהנהיגו את העם להחמיר שלא לאכול מינים אלו שהיה מצוי לאוכלם מפני הטעמים דחשש מיני דגן שנתערבו שקשה לבדוק ומפני שעושין קמחים, אבל כיון שלא תיקנו בקבוץ חכמים לאכול דברים שיש חשש שיתערב בהן מיני דגן ודברים שעושין מהם קמח, אלא שהנהיגו שלא לאכול איזה מינים לא נאסרו אלא המינים שהנהיגו ולא שאר מינים שלא הנהיגו מפני שלא היו מצויין אז, שלכן תפוחי אדמה שלא היו מצויין אז כידוע ולא הנהיגו ממילא לאוסרם אינם בכלל האיסור דאלו מינים שנהגו לאסור אף שיש אותו הטעם ממש דאין למילף ממנהג לאסור גם דבר שלא נהגו לאסור, וכשנתרבו תפוחי אדמה במדינותינו לא רצו חכמי הדור להנהיג לאוסרן, אולי מפני הצורך, ואולי מפני שהטעמים קלושים, עיין בב"י ר"ס תנ"ג, שהר"י קרא לזה מנהג שטות, וגם משמע שהר"ר יחיאל ושאר גדולים היו נוהגין בהם היתר אף במקום שנהגו איסור דהרי ע"ז כתב וקשה הדבר להתיר כיון שאחרים נהגו בהם איסור, לכן חכמי הדורות האחרונים לא רצו להוסיף לאסור עוד המינים שניתוספו אח"כ רק שא"א להתיר מה שכבר נהגו לאיסור. וכן בעניס וקימעל אפשר לא היו מתחלה רגילים לזרעם במקום שזרעו מיני דגן ולא היה טעם להנהיג איסור ולכן אף אח"כ שהתחילו לזרעם במקום שזרעו מיני דגן שלכן צריכים בדיקה לא רצו לאוסרם שוב. ולכן גם הפינאט לא אסרו בהרבה מקומות עוד מכ"ש. ובמקום שליכא מנהג אין לאסור כי בדברים כאלו אין להחמיר כדאיתא בח"י. ולאלו שיש להם מנהג ביחוד שלא לאכול פינאט אסור גם בפינאט אבל מספק אין לאסור. ולכן שייך שיתן הכשר שלא נתערב שם חמץ ויאכלו אלו שלא נהגו בזה איסור. וכן ראיתי שנותנים הכשר על פינאט אויל מהאי טעמא. ידידו, משה פיינשטיין.

OU Kosher Pre-Pesach Webcast 5773 (2013)

<https://oukosher.org/passover/webcast/pre-pesach/pesach-preparing-the-home-preparing-the-head>

ספיריט

ונשר הדבר – *PSAKIM FROM RAV BELSKY*

The following collection of kashrus-related פסקי הלכה heard from Rav Belsky, were distributed as a daily email from March 5 - June 21, 2012, as a זכות for Rav Belsky's health. To highlight the broad range of contributors, each author's style and spellings were preserved.

Quinoa

Submitted by: Rabbi Eli Gersten

There has been a great debate in recent years as to whether quinoa is *kitniyos*. Rav Belsky is of the strong belief that quinoa is indeed *kitniyos* because it fits every criteria for *kitniyos*. It is a staple grain in its country of origin. It is grown in proximity of and can be mixed up with the five grains. It is collected and processed (*digun*) the same as the five grains and it is cooked into porridge and breads the same as the five grains. Rav Belsky says that one cannot compare quinoa with peanuts or potatoes, but rather one should compare it to corn (also a new-world grain). Although Rav Moshe Feinstein zt"l permitted peanuts for those who did not already have a *minhag*, because peanuts are a new-world legume and there is no need to create new minhagim regarding *kitniyos*, Rav Belsky explained that this line of reasoning only applies to items which are not clearly *kitniyos* such as peanuts and potatoes that do not fit every criterion of *kitniyos*. For example, peanuts are not cooked into porridge and breads, and potatoes would never be confused with grains. Since we cannot say for sure that peanuts or potatoes would have been included in the *gezeira* we have no need to include them. However, since quinoa and corn would certainly have been included in the *gezeira* had they been discovered they are by definition *kitniyos*.

בית-מלון שדלתות חדריו נפתחות בכרטיס מגנטי

שאלה

בית-מלון, שנכנסים לחדריו רק באמצעות כרטיס מגנטי, כיצד יכנס יהודי לחדרו בשבת. שהרי הכניסה כרוכה במלאכה דאורייתא.

תשובה

ישנה עצה, שהיהודי ישאיר מלפני השבת דברי מתיקה בחדרו, וכשיצטרך להיכנס לחדרו יאמר לאחד מעובדי המלון הנכרים: "ברצוני לכבדך בדברי מתיקה, אך הם נמצאים בחדרי, ואיני יכול להכנס!" ואז יפתח העובד את הדלת למען עצמו, וממילא יהנה גם הישראל. וכעין מה שכתבנו בפרק ט' סעיף א'.

דברי המתיקה צריכים להיות חשובים כדי שיהיה כדאי לנכרי לפתוח עבורם את הדלת.

יש לצרף לכך את שיטת בעל העיטור הסובר דאמירה לנכרי מותרת לצורך סעודת שבת, או לצורך מצוה. כמבואר בסימן רע"ו ב' ברמ"א. ולכן אם סעודתו מונחת בחדרו, מותר לפי בעל העיטור לומר לנכרי שיפתח. אך יש לפקפק על היתר זה, דהרי בידו של הישראל להשאיר בחדר מערב שבת. ואולי אין לו היתר להביא את עצמו למצב שיהיה נחוץ לו לומר לנכרי שיעשה לו מלאכה לצורך מצוה. וצ"ע אם לצורך תפלה בציבור מותר. יעוין בדברנו פרק ו' הערה כ"ז, דלדעת החו"י אסור ולדעת הפרמ"ג מותר.

וממו"ח הגאון רי"ש אלישיב שליט"א שמעתי דרך נוספת ^{מפני הדין} שהיהודי יאמר לבעל המלון הנכרי מערב שבת, כששוכר את החדר, אני מוכן לשלם לך רק עבור חדר כזה שאוכל להשתמש בו, ובכרטיס מגנטי לא אוכל להשתמש ולכן תדאג לכך שהחדר יהיה פתוח בשעות אלו ואלו, ואז הנכרי לצורך עצמו עושה. (וכעין זה בפרק ט', ט"ז, והערה כ"ח).

ואין כאן איסור הנאה ממלאכת נכרי, דהדעת נוטה שפתיחת דלת נחשבת רק למברית ארי וכעין מה שכתבנו בפרק ב' סעיף י"ב. ע"כ שמעתי ממו"ח שליט"א.

(ואם לא דיבר מע"ש עם בעל המלון, אולי אפשר להתיר לומר בשבת דרך רמז לנכרי: אינני יכול להכנס, כי החדר סגור ואסור לי לפתחו. ואין כאן הנאה כי אם מברית ארי וגם חיוב מחאה אין במלון וצ"ע).

יש להעיר, דיתכן דהכרטיס המגנטי נחשב למוקצה. שהרי אין לישראל דרך להשתמש

בו. ויתכן דגרע מכלי שמלאכתו לאיסור.

ועוד, דמסתבר דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס. ואפילו אם היה רק כלי שמלאכתו לאיסור, גם אז הוא אסור בטלטול ומה שראוי לשימוש הנכרי, לא נחשב לצורך גופו, כי לישראל אין בו צורך. והכרטיס ברשות הישראל, ולא דומה למבואר במשנ"ב ש"י י"ב.

מגן אברהם סימן שיד ס"ק ה

ודוק' שהוציאו ג"כ כו'. ז"ל ת"ה אמנם נראה דסכין התקוע בחבית איירי שהוציאו והכניסוהו בחול ולא פסיק רישיה הוא שיוסיף בנקב מדמייתי ראייה מסכינא דביני אורבי דצה ושלפה וכו' וההיא ע"כ לאו פסיק רישיה הוא שירחיב בגומ' דר"י פי' פ' כירה דלהכי בעינן דצה ושלפה שלא יזיז עפר ממקומו ומשום מוקצ' ומ"מ ע"כ מודה הוא דאי הוי פסיק רישיה להרחיב הגומא אסור דעושה גומ' וא"צ לעפר' חייב מדאורייתא משום בנין כדאי' פ"ק דביצה עכ"ל, הנה מבואר דהת"ה ס"ל ג"כ דהתיובת' קאי אשמואל דהא מייתי דברי התו' והם כתבו כך בהדי' ומשמע דס"ל פשוט להת"ה דאף לפי המסקנא דאתותב שמואל מ"מ מיירי בענין דלא הוי פסיק רישי' דעושה גומא דפסיק רישיה כ"ע מודו דאסור' והא מלאכה דאוריית' היא דדוק' כשחופר גומא וצריך לעפרא הוי דרבנן אבל כשא"צ לעפרא הוי דאוריית' ופסיק רישי' בדאוריית' אסור לכ"ע אלא ע"כ מיירי בענין דלא הוי פסיק רישיה כלל וא"כ ההיא דחבית נמי מיירי בענין דלא הוי פסיק רישיה כלל דמלאכה דאוריית' הוא דעוש' פתח לחבית אבל פסיק רישיה במלאכה דרבנן ס"ל להת"ה דמותר ומביא ראייה ממרדכי פ' הזורק דמתיר לשפוך מים אף על פי שיורד לכרמלית כיון דאינו מתכוין שיצאו לחוץ ואף על גב דפסיק רישיה הוא ע"ש (ע' ברכות דכ"ד ע"ב בתוס' וסי' תנ"ח סי"ב וע' בתו' פסחים דף מ"ז): ולי צ"ע על הגאון דאמרי' דף קי"ג עמודים התחובים בארץ אסור להוציאן מ"ט אילימ' משום דעביד גומות ממילא קא הוין דתנן הטומן לפת וכו' והתם בודאי פסיק רישיה הוא דעביד גומות ואפ"ה שרי וכ"כ התוס' דאפי' אין מקצת עליו מגולין שרי לתחוב בו כו' ע"ש דף נ"א וטעמא דמקלקל היא כדאי' דף ע"ג ופטור אפי' לר"י ודברי התוס' דף ל"ט בד"ה מפני שמזיז וכו' צ"ע ע"ש ואפשר דמיירי במתקן כגון בשדה כמ"ש המ"מ ספ"א וע"ק מ"ש בחופר גומ' וא"צ לעפר' חייב דזה אינו אלא בצריך לגומא אבל בשאינו צריך כלל לא לגומא ולא לעפר פשיטא דפטור דהוי מלאכה שא"צ לגופה ודבר שאין מתכוין ומקלקל וגם חופר כלאחר יד הוא כדאי' דף מ"ו ברש"י דחופר דחייב היינו במר' וקרדום ע"ש לכן נ"ל דמדינא אין כאן איסור אפי' בכותל ובחבית גדולה כיון דדבר שאין מתכוין ומקלקל הוא אלא שהת"ה נדחק לקיים המנהג שנהגו כמ"ש הוא בעצמו ע"ש וכ"כ מהרי"ו סי' ק"ל דנהגו בו איסור להוציא דנר' כעושה נקב בכותל עכ"ל גם מ"ש להתיר פסיק רישיה במילי דרבנן וכ"כ סי' ס"ו צ"ע דבסימן ש"ו ס"ד אית' בהדי' דאסור ותלמוד ערוך הוא וכ"כ התוס' בשבת דף ק"ג סוף ד"ה לא צריכ' ע"ש וכ"מ סימן של"ז ס"א וס"ב ע"ש, ואף שהתוס' פסחים דף כ"ה כתבו דשרי ע"ש היינו בדרך אין לו' אבל לפי האמת אסור וכ"מ סי' רע"ז ס"א וס"ג ואף שהרא"ש בפסחים כ' דפסיק רישיה אסור בכל מידי דאוריית' נ"ל דנקטה משום שאר איסורים ע"ש אבל לכ"ע פסיק רישיה אפי' במילי דרבנן אסור ומ"ש ראייה מהמרדכי אינה ראייה דהתם אי לא עביד מידי ואפי' יוצאין לר"ה ליכא איסור' כמ"ש סי' שנ"ז אלא דרבנן גזרו בר"ה ובכרמלית לא גזרו שכשאינו מתכוין להוציאה דכיון שאינו מתכוין לא אתי להוציאה להדיא ע"ש עמ"ש ס"ו רנ"ג דבאמירה לעכו"ם בפסיק רישיה יש להתיר ודוק בדברי כי קצרתי:

מגן אברהם סימן רנג ס"ק מא

ע"י ישראל אסור. דהו"ל כאחד נותן הקדירה ואחד נותן האור דהראשון פטור אבל אסור משא"כ באמירה לעכו"ם דשרי דהא עיקר כונתם לחמם הבית דשרי כמ"ש ס"ו רע"ו ואף על גב דהוי פסיק רישיה לגבי

התבשיל מ"מ באמירה לעכו"ם לא קפדינן כולי האי ועסס"א ובסי' שיי"ד סס"א מ"ש ומזה נ"ל היתר שאם נתן העכו"ם מים לתוך הקדירה הקבוע בתנור ונתחממו שמותר הישראל ליהנות מהם להדיח בהם כלים דק"ו היא דהא בתבשיל כשנותנו על גב התנור כוונתו לחממו ואפ"ה שרי ק"ו כאן שאין כונתו לחמם המים אלא שלא יבקע הקדיר' ואפשר דאפי' נתן העכו"ם המים אחר שהסיק התנור דשרי מטעם שכתבתי ולא דמי לסי' שכ"ו ס"ג וסי"א דהתם כוונתו לחממו עמ"ש סי' רנ"ד דלא כמ"ש בספר טל אורות לאסרו ע"ש, אבל ישראל אסור ליתן המים אפי' קודם שהסיקו דהוי פסיק רישיה מיהו כשהכלים מלוכלכים בשומן נ"ל דאסור לשפוך רותחים עליהם כמ"ש סי' ש"כ סי"ד ע"ש, ובשם מהר"ף מ"כ שמותר כיון שאינו מכוין אלא לצחצחן ול"נ שיניח הכלי תוך המים ולא יערה עליהם:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תנא סעיף ד

כלים שמשתמשים בהם על ידי האור כגון שפודים ואסכלאות וכיוצא בהם צריכים ליבון והליבון הוא עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם. הגה: ויש מקילין אם נתלבן כל כך שקש נשרף עליו מבחוץ (מרדכי סי' פ"ז והגהות מיימוני פ"ז מהלכות מ"א). ונוהגין כסברא ראשונה בכל דבר שדינו בליבון, אבל דבר שדינו בהגעלה, רק שיש בו סדקים או שמחמירין ללבנו, סגי בליבון קל כזה. חצובה צריך ליבון (מהרי"ל).

How was Mordechai able to put Klal Yisroel in a Sakana

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יב עמוד ב

רבא אמר: כנסת ישראל אמרה לאיך גיסא: ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני, מה עשה לי יהודי - דלא קטליה דוד לשמע, דאיתליד מיניה מרדכי, דמיקני ביה המן.

אבן עזרא אסתר פרק ג פסוק ד

כי הגיד להם אשר הוא יהודי - כי הוא אסור לו, והנה יש לשאול למה הכניס מרדכי עצמו בסכנה גם הכניס כל ישראל היה ראוי שידבר לאסתר ותסירנו משער המלך ולא יכעיס את המן אחר שראה שהשעה משחקת לו, והתשובה כי לא יוכל לסור משער המלך כי אם יסור בלא מצות המלך דמו בראשו:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף סא עמוד ב

איתמר, העובד עבודה זרה מאהבה ומיראה, אב"י אמר: חייב, רבא אמר: פטור. אב"י אמר: חייב, דהא פלחה. רבא אמר: פטור, אי קבליה עליה באלוה - אין, אי לא - לא. סימן עב"ד ישתחו"ה למשי"ח. ואמר אב"י: מנא אמינא לה - דתנן: העובד עבודה זרה אחד העובד כו'. מאי לאו: אחד העובד מאהבה ומיראה! - ורבא אמר לך: לא, כדמתרץ רבי ירמיה. אמר אב"י: מנא אמינא לה - דתניא: לא תשתחוה להם, להם אי אתה משתחוה, אבל אתה משתחוה לאדם כמותך. יכול אפילו נעבד כהמן - תלמוד לומר ולא תעבדם. - והא המן מיראה הוה נעבד. - ורבא: כהמן - ולא כהמן. כהמן - דאיהו גופיה עבודה זרה, ולא כהמן - דאילו המן מיראה, והכא לאו מיראה.

ג א אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את־המן בן־המדתא האגגי וינשאהו וישם את־כסאו מעל כל־השרים אשר אתו: ב וכל־עבדי המלך אשר־בשער המלך פרעים ומשתחויב להמן ב־בן צוה־לו המלך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה: ספרי

מגילת סתרים

פרק ג' פסוק ב'

ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה. קשה הדבר שנכתב בלשון עתיד קהיה לו לכבוד ומרדכי לא כרע ולא השתחוה, לכן נראה כי באמת מה שמרדכי לא השתחוה ואיכני בני' בזמן עד שרצה ללכות

אילה שלוחה

ולתקן את פגם אגג ושאל פסקה מלכותו כיון שלא הרג את אגג וא"כ עכשיו שמרדכי הרג את אגג לכך נעשה משנה למלך ומקרי כעין חזרה מלכותו דהרי היה מלך על כל העולם.

המן בן המדתא. יש לעיין מדוע צריך היה לציין את יחוסו, ונראה כיון שיש בין העמלק שיצרפו סתם לעמלק ולא היו מזרע עמלק לכך כותב בן המדתא לומר שהוא ממש מזרע עמלק.

המן בן המדתא. היו לו שני כוחות א' חשיבות עצמית וכן זכות משפחה וזה מסוכן מאד, ואמר האגגי לומר שהוא בזה היה חשוב על אסתר שלא הגידה מולדתה.

וינשאו וישם כסאו. בא לומר שזה היה גידול לא טבעי, שכל הזמן היה גודל וגודל באופן לא טבעי.

אשר איתו. נראה שכא לומר שיש הרבה שרים והמן לא היה גדול רק משרים סתם אלא מהשרים שהם הכי קרובין למלכות.

פסוק ב'

וכל עבדי המלך אשר בשער המלך. אפי' הם שלא נוהגים כבוד באף אחד כיון שקרובין למלך גם נכנעו להמן ואפי' מרדכי לא יכרע.

פרק ג' פסוק א'

אחר הדברים האלה. נראה שאסתר המלכה היא לא רק סיבה להצלה אלא גם לעצם הגדלות של המן, דכיון שאחשוורוש ראה שעצת ממוכן שהוא המן הצליחה עם אסתר, לכן עלה לגדולה, ושפיר הלשון אחר הדברים האלה אחר שהיה לו הצלחה עם אסתר.

ונראה גם שכאן כתיב שלש סוגי גדלות, גידול, וינשאהו, וכן וישם כסאו, ונראה שהרי כבר הובא ששלש זה הבדלה וכמו שלשת ימים לא תקרבו אל אשה וכו' וכאן גם כן היה שלש שזה מראה על הבדלה מוחלטת בינו לבין שאר השרים.

וינשאו. עשה לו שני דברים א' קירבו ב' עשאו ראשון בין השרים שזה שני דברים חשובים כשלעצמם, ונראה שלכך ניתן לו שני חשיבויות אלו דהרי אסתר היתה חשובה במלכות ומרדכי קרוב למלכות ולכך ניתן גם להמן שני כוחות אלו קירבה לאחשוורוש וכן חשיבות מעל כל השרים.

בן המדתא האגגי. עיין בגאון שבא לבאר כאן שכל הצרה היתה בגלל שלא הרגו את אגג, והנה שאול לא הרג את אגג וא"כ מרדכי שהיה מזרע שאול וכמו שאומר רש"י לעיל גבי אסתר שהיתה מזרע שאול לכך היה מוטל עליו להציל

ג וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר-בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ לְמַרְדֳּכָי מִדּוּעַ אַתָּה עוֹבֵר

מגילת סתרים

ישראל סי' כמעט חטא דבא אמרו במגילת אסתר כנסת ישראל חזי מה עשה לי יהודי דלא קטלי' דוד לשמעני דנפיק מיני' מרדכי וכו', הרי חשבו בש"ס לגנות על שלא השתחוה, והדבר קשה שמרדכי גלדיק יעשה כזאת, אך כרמז"ן בסקדמתו לאיוב כתב שכשגלדיק עושה דבר שהוא נגד סד"מ בוודאי נסתלק ממנו הבחירה והגם בפ' בשלח כתב רש"י על הקרא לאז יסיר שעלה בליבו שיסיר וכן כאן כוונת הכתוב שמרדכי לא עלה בליבו שיכרע היות שנסתלק ממנו הבחירה.

אילה שלוחה

ישתחוה זה לא היה בצינעה אלא עשה לזה פרסום גדול שכולם ידעו מזה שאסור להשתחוות.

אשר בשער המלך. יש לעיין למאי נ"מ, ונראה שטענו לו שאיך יתכן שבשער המלך שזה קירבה למלך לא ישמעו לצו המלך, ובאו לומר את גדלות מרדכי שאפי' בשער המלך לא ישתחוה.

ויאמרו עבדי המלך אשר בשער המלך. עיין יוסף לקח שהמצוה היתה רק עליהם בלבד ונראה שהרי היה למרדכי עיצה לא להיות מעבדי המלך ואז היה פטור והוא לא עשה כן אלא רצה לפרסם, והטעם כיון שהמן פירסם בגלוי את הכפירה היה מוטל על מרדכי לפרסם בגלוי את האמונה.

אתה עובר את מצות המלך. נראה שעבדי המלך טענו לו אפי' שאסור לעבוד ע"ז, אך הרי יש מצוה של מלך וא"כ יכול להשתחוות מכח זה שיש צווי, ואין זה ענין של ע"ז, ובא הפסוק לומר שאפי' שיש עיצה להשתחוות ושלא יהי' ע"ז הוא לא רצה, וקצת נראה שלכך כתיב גם וכל עבדי המלך שמרדכי לא רצה כיון שאחרים השתחוו מצד ע"ז הוא לא רצה אפי' מצד סיבה אחרת כיון שזה יחזק את האחרים שהשתחוו מכח ע"ז.

כורעים ומשתחיים להמן. נראה שבזה היה גדולתו יותר מאחשורוש שאצל אחשורוש לא שמענו שהיו כורעין לו, ואצל המן כן, ובא לומר שזו היתה גדולה לא טבעית וסכנה גדולה לישראל.

כורעים ומשתחיוין. נראה שלכך לא כתיב רק השתחוי', כי השתחוי' בלבד הרי זה רק עם הראש, אך כורע ומשתחוה זה על הקרקע חה הכנעה והתבטלות מוחלטת ולכך כתיב אצל מרדכי ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה שגם לא השתחוה.

כורעין ומשתחיוין. דעת רש"י וכן הגאון שעשה עצמו לע"ז אך יש הסוברין שהיה לו צורה בבגדיו, ועל זה קשה א"כ זה לא היה גדלות של המן ולא השתחוו להמן, ונראה שצורה בכיסו אין זה סתם דבר, אלא שהוא הכי קרוב לצורה הזו, וא"כ עבדו את המן בגלל שהוא הכי קרוב לצורה הזו, ולכך הלך בכיסו שהוא היה בטל לצורה הזו כל הזמן וא"כ ההשתחוויה היתה לו. ומרדכי לא יכרע. אמר בלשון עתיד שאמר להם לא רק שעכשיו הוא לא יכרע אלא שאף פעם הוא לא יכרע, וזה הרגיש באופן מיוחד.

פסוק ג'

ויאמרו עבדי המלך. יש לעיין למאי נ"מ אם אמרו ונראה שבא לומר שמרדכי לא יכרע ולא

הטעם שנאמר
לא יכרע לשון
עתידי

"ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה". כתב "יכרע" ו"ישתחוה" לשון עתיד¹⁰⁸, מפני שלא נעשה זה בפעם אחת בלבד, רק הרבה פעמים עשה זה, ולכך כתיב לשון עתיד, כי כך משמע לשון עתיד על דבר שהוא תמיד, כמו (איוב 6, ד) "ככה יעשה איוב"¹⁰⁹. ועוד יש לפרש "לא יכרע", היינו אף שהיה יכול מרדכי לילך דרך אחר שלא היה פוגע בו¹¹⁰, ולא יכעוס המן, היה מרדכי הולך נגד המן על דעת זה שלא יכרע ולא ישתחוה, וכך

משמע "לא יכרע" שהוא לשון עתיד¹¹¹, והכל כדי לקדש שמו יתברך¹¹². (אבל בסמוך יתבאר שאין זה קשיא מה שאמר "כי כן צוה לו המלך")¹¹³.

ויש מקשיין¹¹⁴, כי למה עשה זה מרדכי, היה לו לסלק עצמו מן שער המלך, ולא היה לו לסכן עצמו ואת כל ישראל להתגרות ברשע¹¹⁵. ואין זה קשיא, כדאמרינן בפרק קמא דברכות (י:): "עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו במ" (משלי כמ, ד)¹¹⁶.

הטעם שמרדכי
לא הסתלק
משער המלך

(108) ולא לשון עבר "ומרדכי לא כרע ולא השתחוה". (109) כמו שכתב רש"י [בראשית יח, יט] "יצוה - לשון הווה, כמו 'ככה יעשה איוב'". ושם [כד, מה] כתב רש"י "כל לשון הווה... פעמים שמדבר בלשון עתיד, כמו... 'ככה יעשה איוב'... היה עושה כך". ובשמות (טו, א) כתב רש"י "[יש] דברים הנכתבים בלשון עתיד והן מיד, כגון 'ככה יעשה איוב', 'על פי ה' יחננו' [במדבר ט, כג]... לפי שהן דבר ההווה תמיד, ונפול בו... לשון עתיד". ובגו"א שם אות ג כתב: "מפני שכל דבר ההווה תמיד בכל עת, הוא בהווה ויהיה בעתיד עוד, לכך הוא בא לשון עתיד, כמו 'ככה יעשה איוב', אף על גב שהיה כן בהווה, כתב לשון עתיד, שהרי בעתיד יהיה גם כן כך". וכן כתב רש"י [בראשית כט, ג]: "כל לשון הווה משתנה לדבר בלשון עתיד... לפי שכל דבר ההווה תמיד כבר היה ועתיד להיות". (110) שלא היה פוגש בו [רש"י בראשית כח, יא]. (111) פירוש - לשון עתיד מורה שכך חשב מרדכי מראש לעשות, בדעת ובכוונה. ונקודה זו מבוארת היטב בגו"א שמות פט"ו אות ג, וז"ל: "יעשו עגל בחורב" [תהלים קו, יט]... כלומר שהיו במזיד מחשבים לעשות העגל ובדעת. כי כאשר אמר לשון עבר 'עשו את העגל', הרי הוא במעשה בין שוגגין בין מזידין. וכאשר יאמר לשון עתיד הוא נאמר על המחשבה, כי המעשה היה מסודר על המחשבה שלהם מתחלה, לא היו שוגגין בזה. וכן יש לפרש כל לשון עתיד, שהוא במקום עבר, כאשר יאמר כי בדעת ובכוונה עשה זה, ומתחלה קודם המעשה היה מכויין, לכך יאמר לשון כזה". וכן כתב בתפארת ישראל פמ"ט [תשעה]. (112) לשונו למעלה פ"א [לאחר ציון 813]: "בא הכתוב לומר אף שהם שני הפכים צדיק ורשע כמו מרדכי והמן, שזה צדיק גמור וזה רשע גמור, זה היה עושה עצמו עבודה זרה, וזה היה למקדש השם על עבודה זרה, והם הפכים גמורים". ולמעלה פ"ב [לאחר ציון 45] כתב: "ובמדרש [אסת"ר ו, ב] 'איש יהודי', למה נקרא שמו 'יהודי', והלא ימינו הוא. אלא לפי שייחד שמו של הקב"ה כנגד כל באי עולם, הדא הוא דכתיב [להלן ג, ב] 'לא יכרע ולא ישתחוה לו', ולפי שייחד שמו של הקב"ה נקרא 'יהודי', כלומר יחידי... שמייוחד שמו יתברך, וכופר בעבודה זרה הוא יחידי, כלומר שהוא היה מייחד שמו נגד כל העולם... ופירוש זה לפי שבשם 'יהודה' שם של ד' אותיות משמו הגדול. ומי שמקדש שמו ברבים ראוי שיהיה בשמו השם המיוחד. וכך אמרינן בסוטה [לו:]: יהודה שקידש שמו ברבים נקרא כולו על שמו. ולכך נקרא מרדכי 'יהודי', על שם שקידש שמו יתברך" [ראה בסמוך ציון 119]. ולהלן ה, ט, האריך לבאר שמרדכי מיוחד להיות מקדש השם במה שאפשר. (113) בדפוסי אור חדש נמצאות מלים אלו כאן, אולם ניכר הדבר שאין כאן מקומן, כי כאן עסק בביאור סיפא דקרא [ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה], ואילו המלים "כי כן צוה לו המלך" נמצאות ברישא דקרא. לכך נראה שמקומן של מלים אלו הוא למעלה [לאחר ציון 93]. לכך מלים אלו הוקפו כאן בסוגריים עגולים, ונכתבו למעלה [לאחר ציון 93] בתוך סוגריים מרובעים. וראה למעלה הערה 94. (114) ראב"ע [נוסח א] בפסוק ד, וראה הערה הבאה. (115) לשון הראב"ע [נוסח א] בפסוק ד: "והנה יש לשאול, למה הכניס מרדכי עצמו בסכנה, גם הכניס כל ישראל, היה ראוי שידבר לאסתר ותסירנו משער המלך, ולא יכעיס את המן, אחר שראה שהשעה משחקת לו". וכונתו למאמר חכמים [ברכות ז:]: "אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו" [ראה להלן הערות 118, 204]. וכן הקשו היוסף לקח והמנות הלוי [צח.]. ובילקו"ש כאן [תתרג] איתא שישראל עצמם היו אומרים לו כן, וכלשון הילקו"ש "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה", אמרו לו, הוי יודע שאתה מפילנו בחרב". וראה להלן פ"ה הערה 335. (116) לשון הגמרא שם "מותר להתגרות ברשעים

ומכל שכן רשע שהוא המן, שהוכן¹¹⁶ למכשול ולתקלה את כל ישראל¹¹⁷, ולכך היה מתגרה ברשע הזה¹¹⁸. ומכל שכן כי היה מרדכי ומקדש את השם על ידי זה שלא יכרע ולא ישתחוה להמן¹¹⁹, ויש לו לקדש את השם, ומצוה היא¹²⁰, אף שיכול למלט את

שינויי נוסחאות "שוכן" כן נראה להגיה, ונד"ר "סומן", ונד"ב "סחומן".

בעולם הזה, שנאמר 'עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בהם'. (117) פירוש - ניכר כמה גדולה רשעותו של המן, שהוזמן להאביד ח"ו את ישראל מן העולם. ולמעלה בהקדמה [לאחר ציון 260] כתב: "עץ הדעת מוכן למיתה מיום שנברא, וכך המן היה מוכן לאבד ולהרוג מיום שנברא". ולמעלה בפתחה [לאחר ציון 179] כתב: "כי המן היה חפץ לאבד את ישראל לגמרי, והמן היה מוכן לדבר זה". ואמרו חכמים [מגילה יב:]: "ויאמר ממוכן" [אסתר א, טז], תנא 'ממוכן' זה המן, ולמה נקרא שמו 'ממוכן', שמוכן לפורענות". ולמעלה פ"א [לאחר ציון 1205] כתב: "ואמר 'ממוכן' זה המן, ולמה נקרא שמו 'ממוכן', שהיה מוכן לפורעניות. וקשיא מנא לן שהוא המן, שאמרו זה המן. ונראה כי דעת רז"ל כי אילו שבעה משרתים, כי למה בחר דוקא בשבעה משרתים, אבל בשביל כי אחשורוש היה רוצה שיהיה מלכותא דארעא כמלכותא דרקייע, ולכך היו לו שבעה משרתים, נגד ז' משרתים, שהם שצ"ם חנכ"ל... כוכב משמש ליל ראשון בשבת, צדק ליל שני, נוגה ליל ג', שבת ליל ארבע, חמה ליל חמשה, לבנה ליל ששי, מאדים ליל שבעה. ולפיכך השביעי הזה שהוא ממוכן, הוא נגד כח מאדים, והמן הוא גם כן נגד כח מאדים, שהרי מספרו 'מאדים'. ולכן היה כחו להשמיד ולהרוג הכל, כי זה כח מאדים, שהוא לרעה, ולכך אמרו בגמרא [מגילה יב:]: 'ממוכן', שהוא השביעי מן המשרתים, הוא המן, שהרי שניהם שוים בכח שלהם" [ראה למעלה בהקדמה הערה 262, פתיחה הערה 181, ופ"א הערה 1210]. (118) ואם תאמר, הרי אמרו בגמרא שם [ברכות ז:]: "אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו", וכפי שהקשה הרשב"ע [ראה למעלה הערה 115]. ויש לומר, שבגמרא העמידו זאת בכמה אוקימתות, שאמרו שם "מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה... איני, והאמר רבי יצחק אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו... לא קשיא, הא במילי דידיה, הא במילי דשמיא. ואיבעית אימא, הא והא במילי דשמיא, ולא קשיא, הא ברשע שהשעה משחקת לו, הא ברשע שאין השעה משחקת לו. ואיבעית אימא הא והא ברשע שהשעה משחקת לו, ולא קשיא, הא בצדיק גמור, הא בצדיק שאינו גמור". ונמצא שלפי האוקימתא הראשונה והשלישית שפיר התגרה מרדכי בהמן הרשע, ונבאר שהמהר"ל אויל בשיטה זו. וכן כתב להלן [ד, י (לאחר ציון 212)], "וז"ל: "כי [אסתר] צותה למרדכי שלא יתגרה מרדכי בהמן. כי לעיל בארנו אצל ילא יכרע ולא ישתחוה' כי אף אם אפשר ללכת בדרך שלא יפגע מרדכי בהמן הרשע, עם כל זה לא היה עושה [כן], רק שהלך כנגדו על מנת שלא יכרע ולא ישתחוה, ועל זה אמרה אסתר שלא יעשה מרדכי זה עוד. ואף על גב דבפרק קמא דברכות [ז:]: משמע שיש להתגרות ברשע, הכא שאני, כי אם מתגרה מרדכי בהמן כאילו הכל היו מגרין בו... ואין הכל צדיקים. והיכי שאינו צדיק גמור אסור להתגרות ברשע, על זה צותה שלא להתגרות בהם". הרי שמכריע כאוקימתא השלישית שהואיל ומרדכי הוא צדיק גמור, לכך הוא רשאי להתגרות בהמן. אך קשה, כי בנתיב השלום פ"ג הביא מאמרים אלו, וכתב: "באו לבאר כי המחלוקת היא מדה מגונה מאוד, אבל לא בכל מקום היא מגונה, כי הריב טוב עם הרשעים ועוזבי התורה. וכאשר הוא מילי דשמיא, אז יש לו להתגרות ברשע כאשר אין השעה משחקת לו, ודבר זה מבואר". הרי הכריע שם שאין להתגרות הרשע כאשר השעה משחקת לו, והמן הרשע היה בגדר זה. ואולי יש לומר שבנתיב השלום אינו עוסק דוקא בצדיק גמור, לעומת דבריו כאן שאיירי במרדכי הצדיק. וראה להלן הערה 204, ופ"ד הערה 215. (119) כמבואר למעלה בהערה 112. (120) לשון הרמב"ם בספר המצות, מ"ע ט: "היא שצונו לקדש השם, והוא אמרו [ויקרא כב, לב] 'ונקדשתי בתוך בני ישראל'. וענין זאת המצוה אשר אנחנו מצווים לפרסם האמונה הזאת האמתית בעולם, ושלא נפחד בהיזק שום מוֹזֵק. ואע"פ שבא עלינו מכריח גובר יבקש ממנו לכפור בו יתברך, לא נשמע ממנו, אבל נמסור עצמנו למיתה... וזאת היא מצות קדוש השם המצווים בה בני ישראל בכללם, רוצה לומר מסירת נפשנו למות ביד האונס על אהבתו יתברך ואמונת יחודו". ולהלן [ה, ט (לאחר ציון 334)] כתב: "ומה שלא הסיר מרדכי עצמו מהיות יושב בשער המלך, ולא יבא לידי סכנה... עיקר הטעם כמו שהתבאר למעלה כי היה רוצה לקדש שמו יתברך, ומצוה היא בודאי קדוש השם כמו זה... הוא מיוחד לזה שיהיה מקדש השם במה שאפשר", ושם הערה 342.

ד המלך למרדכי מדוע אתה עובר את מצות המלך: ויהי באמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם ויגידו להמן

אור חדש

נפשו¹²¹. ובלא זה גם כן לא קשיא, כי מרדכי שהיה יושב בשער המלך, היה זה מן אחשורוש שמינה אותו¹²², ואין מסלק עצמו מן המינוי הזה, ולא צוה אותו אחשורוש¹²³, לכן אין זה קשיא כלל¹²⁴.

"ויהי באמרם אליו יום ויום וגו'" (פסוק 7). במדרש (ספ"ר ז, ז-ט), רבי יוחנן בשם רבי בנימין ברבי לוי, בניה של רחל ניסן שוה¹²⁵ וגדולתן^ו שוה; הדה הוא דכתיב (נלאש"ט לט, י) "ויהי כדברה אל יוסף יום

המדרש על סירוב מרדכי להשתחוות להמן

שינויי נוסחאות "וגדולמן" כ"ס נד"ג, ונד"ר "גדולמן".

(121) כמו שאמרו חכמים [פסחים נג:]: "מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש. נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים; ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם, כתיב בהו [שמות ז, כח] 'ובאו ועלו בביתך וגו' ובתנורו ובמשארותיך', אימתי משארות מצויות אצל תנור, הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצווין על קדושת השם על אחת כמה וכמה". והתוספות שם [סד"ה מה] כתבו: "ור"י מפרש מה ראו שלא ברחו, שהרי קודם המעשה היו יכולים לברוח, כמו שעשה דניאל, כדאמר בחלק [סנהדרין צג.] ג' היו באותה עצה". הרי שאף שיכול למלט נפשו, מ"מ עדיין יש מצוה לקדש השם, וכמו שחנניה מישאל ועזריה למדו מהצפרדעים. וראה בשבות יעקב ח"ב סימן קו שנשאל אודות עיר שגזרו עליהם שמו, ויש מי שיכול לברוח משם אך רוצה לקדש השם, אם רשאי לעשות כן. והעלה שאף שיכול לברוח, אם מחמיר על עצמו לקדש השם הרי זה משובח [הובא בפתחי תשובה י"ד סימן קנו סק"ח]. וראה בזה"ק [ח"א קמב]. ובספר מנחת אשר [שמות סימן יג אות ז עמוד פ] תלה זאת במחלוקת ראשונים. (122) פירוש - אחשורוש מינה את מרדכי לשבת בשער המלך, וכמו שאמרו במדרש [ילקוט"ש כאן תתרג]: "בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך קצף בגתן ותרש' [למעלה ב, כא]. אמר רבי לוי, למה קצף בגתן ותרש. אלא כשנכנסה אסתר למלכות אמרה לאחשורוש, אתה למה אין אתה עושה כשם שהיו המלכים הראשונים עושים, שהיו מושיבים אדם צדיק יהודי יושב בשער המלך. נבוכדנאצר הושיב דניאל על פתחו, שאם יגיע לו דבר היה אומר לו, שנאמר [דניאל ב, מט] 'דניאל בתרע מלכא'. אמר לה, מכרת את יהודי כשר. אמרה ליה, יש כאן אדם כשר וצדיק ושמו מרדכי. בגתן ותרש היו עומדים בשער, כיון שהעבירים המלך והעמיד מרדכי תחתיהם, קצפו ואמרו הואיל והעבירו המלך נלך ונהרגהו בצינעא, ויהו הכל אומרים בגתן ותרש כששמרו את המלך היו משמרים יפה, עכשיו שהעמיד שם יהודי, נהרג' [הובא למעלה הערה 36, ולהלן פ"ה הערה 337, 473]. (123) פירוש - מי שנתמנה על ידי המלך לתפקיד מסויים, אינו יכול מעצמו להסתלק מתפקידו, אלא רק אם כך צוה המלך. וכאן מרדכי נתמנה להיות יושב בשער המלך, ואחשורוש לא צוה אותו שיעזוב את מקומו, לכך מן הנמנע שמרדכי ינטוש את תפקידו מעצמו. וראה הערה הבאה. (124) נראה שמכוון בזה לתשובת הראב"ע [להלן פסוק ד (נוסח א)], שכתב: "והתשובה, כי לא יוכל לסור משער המלך, כי אם יסור בלא מצות המלך, דמו בראשו". ורבינו בחיי [כאן] הביא את דברי הראב"ע בזה"ל: "אבל חוק המלכות שכל מי שנתמנה במינויו והוא זו משם, דמו בראשו". אך תמוה, כי להלן [ה, ט (לאחר ציון 334)] הביא תשובה זו של הראב"ע, ודחה אותה, וכלשונו: "ומה שלא הסיר מרדכי עצמו מהיות יושב בשער המלך, ולא יבא לידי סכנה. ויש מפרשים מפני כי היה יושב בשער המלך, שהושיב אותו שם לשמור ולשרת את המלך. ואם כן יסלק עצמו ממה שהוא משרת את המלך, ויהיה גם כן מחייב עצמו בנפשו. ואין זה מספיק, מפני כי היה יכול לסלק עצמו משם כאשר ראה את המן בא אליו מרחוק, ולא עשה זה מרדכי. שהיה יכול לומר שהולך לעשות צרכיו, או מה שצריך לו". ומדוע להלן דחה פירוש זה, ואילו כאן מקיימו. וצ"ע. (125) "לפי הענין נראה שהוראת 'נסן' מלשון נסיון, או מלשון נס ודגל, ופירושו שעומדים על משמרתם תחת דגלם, ולא יסוגו אחור" [לשון יפה הענף שם]. והמהר"ל יבאר שהוא מלשון נסיון וראה להלן ציון 139].

*

ובדרשתו לפורים שנת תקי"ף (תק"ץ) ביאר יוסף טעמו של מרדכי שעמד לנגד המן ומרדכי לא יכרע ולא ישחווה ולא חשש להסגרות זו בהמן.

ותוכן דבריו כי בהשתחוויה לאלים של נ"ג נכסלו רק הצינונים שבישראל, והגדולים אנשי כנה"ג שהיו צימים ההם [החרש והמסגר אלף] צרחו להם והטמינו עצמם, מלכד חנני' מישאל ועזריה שעמדו לנגדו צפומצי ומסרו נפשם. ולואת שאלו חז"ל מה ראו חנניה מו"ע שמסרו נפשם שגם הם היו יכולים לצרוח ולהנצל.

והנה חמו"ע עשו כרצי עקיבא שאמר כל ימי הייתי מנטער, מתי יבא לידי ואקיימנה, וכן עשו חמו"ע שצאה מצוה זו לידם שמחו בה וקיימנה, אך גם שאר חכמי ישראל שצרחו והחביאו עצמם עשו כדן, כי לא היו מחוייבים למסור נפשם מלד הדין, אבל מ"מ מדת חסידות היא לעשות כחמו"ע שהיו מצפים מתי תבא לידי ואקיימנה וע"ד זה מובן מה דפריך הש"ס בפרק חלק (דף צ"ג ע"א) דניאל היכן אול, וכו', כי דניאל וחמו"ע היו רעים למודים ובענה אחת היו תמיד א"כ היה ראוי שגם דניאל יהיה עמהם בענה אחת למסור נפשו. וכתב החת"ס ז"ל בטעמו של מרדכי חז"ל ונראה כי מרדכי היה מנטער א"כ שלא זכה לכך, והכין עצמו מאז לכך כל ימיו, ואם יארע לו כזה ימסור נפשו והיה מצפה מתי יבא לידי ואקיימנה.

והביא שם החת"ס מה דאיתא בסמ"ק סי' ג' שתלמידי ר"י החסיד נסעו לשמחת נשואין, ועברו במקום גדודי לטעים, והזכירו שם ונמלטו, וכשבאו לרצם א"ל אצדתם עולם הבא אם לא תחזרו לאותו מקום בלא הזכרת שם, וחזרו לשם ונהרגו, וכן נמי חשב מרדכי לחזור ולעמוד במקום כיוצא בזה, ולמסור נפשו, ונתכוון ליהרג באמת.

ועל כן כשנלקחה אסתר לבית המלך צויה עליה אשר לא תגיד, שאם תגיד ויוודע כי מרדכי דודה

קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני וכו' משפחות מתגרות זו בזו, וכו', רבא אמר כנסת ישראל היא דקאמר ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני דלא קמליה דוד לשמעיה וכו' לא הוה מתיליד מרדכי דמקני ביה המן וגרם ליה צערא לישראל.

החתם קופר זל"ה (בתשובותיו ח"ו סי' פ"ה סי' פ"ט וסי' צ' ובדרשה הנפלאה בדרוש לדי אדר תקע"ט, בדרושי החת"ס) האריך להכות על קדקוד המתחדשים האפיקורסים המשכילים שקמו לעשות שינויים בדת ישראל ר"ל, ובתוך דבריו כתב להשיב לאפיקורס מאפיקורסי הזמן (אליעזר ליעבערמאן שר"י בספריו נוה צדק ואור נוה) שכתב התועלת היוצא ממגילת אסתר ללמד דעת שלא יהא אדם קשה עורף ובעל נחון כמרדכי, כי לולא חסדו כבר האביד מרדכי את כל ישראל בקשיות ערפו.

[כמובן] שאותו אפיקורס רצה לנטות קו, ולהשוות זאת לזרכס של מנהיגי ישראל האמיתיים שנלחמו כאריות לעמוד על משמרת הדת ומסרו נפשם שלא לנטות זו כל שהוא מדרך אבות הק', ורצה אותו רשע להביא ראוי כי אין זה מן המדה להיות קשה עורף ועומד על דעתו, וכו'.

ובתב עליו החת"ס יוצק אבר רומח לתוך פיו כי דבר סרה על מרדכי הנדיק, כי נקי הוא מאותו עוון וביאר שם טעם שהשליך נפשו מנגד לעמוד נגד המן במסירות נפש ממש, ללד כי חבריו חנניה מישאל ועזריה נמנו לדבר מנחת מסירות נפש על קידוש השם לכבשן האש, והוא לא נמנה אז עמהם, רצה עמה להשליך נפשו מנגד ולמסור נפשו על קדושת השם, שלא לכרוע להמן,

ואומנה, שוב יהיה קשה לו לקיים אשר קיוה ליהרג על
קדושת השם.

ובשעשה המן עלמנו ע"ז אמר מרדכי זה היום
שקיוויתי ועמד נגדו ולא קם ולא זע,
ואמר להדיא שעושה כן מפני דת יהדות, כדי שיהרג על
קידוש השם, ולא עלה על דעתו שהמן הרע הזה יגזור
על כל היהודים ע"ז, שהרי כל היהודים השתחוו לפניו
רק מרדכי לבדו ולמה ישלח בהם יד לאבדם, ורק אותו
לבדו יהרוג, וזה היה חפצו ורצונו.

אך ד' לא חשב כן, כי הגיע זמן בנין בית שני, ולריך
תחלה מחיית עמלק, והזמין השי"ת המן ומרדכי
לפונדק א' שימגרו זה בזה וכשגזר המן על כל היהודיים
לנטער מרדכי וכו', והאלקים חשבה לטובה לגלגל זכות
ע"י זכאי כמותו להחיות עם רב בתשובה שלימה ולמחות
זרע עמלק ולבנות בית ד', עכדה"ק.